

ÉSZREVÉTELEK LÖRENTHEY IMRE DR. ÚRNAK „A TIHANYI FEHÉRPART PANNÓNIAI RÉTEGEIRŐL” ÍRT CIKKÉRE.

Dr. VITÁLIS ITSVÁN-tól.

A Balaton-bizottság elnökének, LÓCZY LAJOS dr. úrnak, megtisztelő felszólítása következtében 1903 óta tanulmányozom a Balaton-vidék bazaltjait. E tanulmányaim közben kiterjesztettem a figyelmemet a bazalterupciók geológiai korára is és arra az eredményre jutottam, hogy a balatonvidéki bazalterupciók kora stratigrafailag az ú. n. *Congerina rhomboidea*-szinttel volna párhuzamba állítandó. A *Cong. rhomboidea*-szint irodalmának az áttanulmányozása azonban arról győzött meg, hogy ennek a szintnek sem a faunája, sem a sztratigrafiai helyzete nincs még kellően tisztázva.

Ennek a véleményemnek a Földtani Társulat 1907. évi május bavi szakülésén tartott előadásomban nyilvánosan is kifejezést adtam s így két irányban is ellentétbe kerültem LÖRENTHEY IMRE dr. úrral, a ki a balatonmelléki bazalterupciók kezdetét a levantei korszakba tette, a *Cong. rhomboidea*-szintet meg Arácsról tipusos kifejlődésként, több más helyről meg mint e szint fácieseit ismertette és NEUMAYR és HALAVÁTS nyomán egyrészt a *Congerina balatonica* és *triangularis*, másrészt az *Unio Wetzleri* tömeges föllépésével jellemzett rétegek közé helyezte.

Mint hogy már akkor is abban a meggyőződésben voltam, hogy a köztünk felmerült ellentétes nézetek között az igazságot nem szóharccal, hanem elfogulatlan helyszíni kutatásokkal lehet majd fölismerni, elhatároztam, hogy azokat a helyeket sorra fölkeresem, ahol az eddigi szerzők kutatásai alapján ezeknek a kérdéseknek a megoldására némi remény lehet.

Első sorban a tihanyi Fehérpartot kerestem föl.

A Fehérpart *alsó* részének egyik fossziliás rétegét, az «uniós» réteget ugyanis már HALAVÁTS GYULA úr is «határréteg»-nek tekinti a *Congerina rhomboidea*-szinthez, melyben már észrevehető a víz kiédesedése. Még határozottabban von le ilyen következtetést LÖRENTHEY dr. úr, a mennyiben a Fehérpart *alsó* részében lelt három kövületes réteg faunájának felsorolása után ezt írja: «Az *Uniók* fölfelé mindig gyakoriabbak lesznek, valamint a *Dreissensia serbica* BRUS. is. Fölfelé haladva mindinkább szaporodnak azok az alakok, melyek a *felső Congerina rhomboidea*-szintben lesznek uralkodóvá».

Ennek a két, egymást támogató következtetésnek természetes logikai folyománya volt az a reményem, hogy a Fehérpart *felső*, még át nem kutatott s LÖRENTHEY dr. úr által csakis hágcsoval megközelíthetőnek jelzett része lesz az a klasszikus hely, a hol el lehet majd esetleg dönteni a *Congeriu rhomboidea*-szint stratigrafiai helyzetét és viszonyát a bazaltos terményhez. Remélhettem ezt annyival is inkább, mert hiszen LÖRENTHEY dr. úr balatonmelléki munkájának összefoglaló részében (a 179. l-on) egészen kategórikusan jelentette ki: «hogy ebbe (t. i. a *Congeriu rhomboidea*-) szintbe tartozó, zsíros, bitumenes fekete agyag vagy szenes réteg van a tihanyi Fehérpart *felső* meredek falában».

Ily előzmények alapján és ilyen célokból kutattam át a tihanyi Fehérpartot *alsó* és *felső* részében egyaránt.

A vizsgálat eredményét «A tihanyi Fehérpart pliocénkorú rétegsora és faunája» címen még 1908 május 2-án beküldtem LÖRENTHEY dr. urnak, mint a Földt. Közl. egyik szerkesztőjének. A cik k1909 februárius közepén jelent meg s csakis ekkor tudtam meg, hogy LÖRENTHEY dr. úr szükségesnek vélte «feleletként» közölni az ő újabb adatait is, megtoldva azokat sztratigrafiai következtetésekkel és befejezésül egyenesen reám utalt megjegyzésekkel.

Mind ez kihívás a vitatkozásra, a melyre, ameddig és amennyiben a tárgyilagosság terén mozog és valamelyest a köz érdekeit is szolgálja, készen állok.

Vessük tehát össze állításaimat (mert hiszen kérdéseket nem intéztem LÖRENTHEY dr. úrhoz) és LÖRENTHEY dr. urnak önként adott feleleteit.

1. A Fehérpartról írt cikkemben igyekeztem lehetőleg pontosan megismertetni a rétegek sorrendjét, méreteit s az eddig ismert 3 kövületes réteg helyett 8 kövületes réteg faunáját soroltam fel. LÖRENTHEY dr. úr újabb adatainak elősorolása után a következő konkluziót vonja le: «Vizsgálataim tehát, a Fehérpart rétegsorozatát illetőleg — a 19. sz. réteg új voltától eltekintve — egyeznek VITÁLIS dr.-ével s így azokat megerősítik.»

Ilyen tárgyilagosan és ilyen egyenesen csakis a rétegsort erősíti meg újabb adatai alapján LÖRENTHEY dr. úr.

2. Már cikkem zárótételét (LÖRENTHEY dr. úr ugyanis nyomban erre tér át), azt a következtetésemet t. i., hogy a Fehérpart fekete agyag-rétegét tévesen vette LÖRENTHEY dr. úr a *Congeriu rhomboidea*-szinthez, csak indirekte erősíti meg, azaz úgy, mint a mely az általa «felsorolt faunából látható». Pedig, ha már cikkemet az ő cikke előtt közölte, a prioritást legalább úgy kellett volna jelezni, hogy ez a tévedése az általa «felsorolt faunából is látható.»

Ha LÖRENTHEY dr. úr, mint most írja, a «külső hasonlatosság»

alaján vette a Fehérpart fekete agyagrétegét a *Congeria rhomboidea* szintbe, még könnyebben tévedhetett, mintha azon az alapon vette volna oda, hogy «Fölfelé haladva mindinkább szaporodnak azok az alakok, melyek a felső *Congeria rhomboidea* jellemezte szintben lesznek uralkodóvá.» Ez ugyanis (már ameddig tény) inkább jogosíthat föl ilyen föltevésre, mint a «külső hasonlatosság». Hogy a fekete agyagréteget «csakis föltevés-ként» vette LÖRENTHEY dr. úr a *Congeria rhomboidea* szintbe, szíves készséggel elfogadom, de hát ezt a föltevést könnyen jelezhetette volna LÖRENTHEY dr. úr, ha azt a kategórikus kijelentését: «Ebbe a szintbe tartozó zsiros, bitumenes fekete agyag vagy szenes réteg van a tihanyi Fehérpart felső meredek falában» a *talán* vagy a *valószínűleg* szavak valamelyikével kezdte volna.

3. A legalsó kövületes réteg ismertetésével kapcsolatosan kötelességszerűen megemlítettem, hogy LÖRENTHEY dr. urnak az az állítása, hogy a felső pannóniai emelet minden szintjének meg van a maga planorbisa «aligha tartható fenn», minthogy a *Congeria rhomboidea* édesvízi fácieséhez vett öt *Planorbis* faj, t. i. a *Pl. (Coretus) cornu*, *Pl. (Gyrorbis) bakonicus*, a *Pl. subptychophorus*, a *Pl. tenuistriatus* és a *Pl. (Segmentina) Lóczyi* közül a *Congeria triangularis* és *Cong. balatonica* jellemezte szinthez tartozó, legalsó kövületes rétegben is megeltem négyet, t. i. a *Pl. (Coretus) cornu*-t 2 p.-ban, a *Pl. (Gyrorbis) bakonicus*-t 8 p.-ban, a *Pl. subptychophorus*-t 10 p.-ban és a *Pl. (Segmentina) Lóczyi*-t 2 p.-ban.

Ennek az állításomnak a megerősítésére egyetlen szava sincs LÖRENTHEY dr. urnak, pedig a *Pl. subptychophorus*-t ő is felsorolja újabb adatai között a *Cong. balatonica* és *triangularis* jellemezte szintből, sőt a *Pl. (Coretus) cornu*-t is megemlíti már ugyaninnen, noha csak kérdőjellel.

4. Ugyancsak a legalsó kövületes réteggel kapcsolatosan, mint különös érdekességet említettem fel az *Unio Wetzleri* 2—3 példányát, amely faj eddigelé a Balaton mellékén a pannóniai emelet legmagasabb rétegéből volt csak ismeretes és a melyet épen az ő *tömeges* fellelése jellemez. Önként érthetőleg abból a célból, hogy e faj nagyobb függőleges elterjedésére mutassak reá. Ez *Unio* példányaimmal szemben azt a föltevését fejezi ki LÖRENTHEY dr. úr, hogy ő azokat hajlandó «az *Unio Wetzleri* alakkörébe tartozó közel rokon új fajhoz tartozóknak tartani». Minthogy ennek az új *Unio* fajnak a leírását és rajzát nem közölte még LÖRENTHEY dr. úr, ezt a kérdést addig függőben kellene tartanunk. Ezen *Unio* példányaimat azonban, a tudomány érdekeit tartva szem előtt, jelen cikkemmel egyidejűleg küldtem el LÖRENTHEY dr. urnak: döntse el ő maga, hogy valjon az *Unio Wetzleri*, DUNKER sp.-szel van-e dolgunk, vagy az általa jelzett «közel rokon új» fajjal.

5. A IV. kövületes (HALAVÁTS-tól találóan «*Unió*»-nak jelölt) réteg faunájának felsorolásával kapcsolatosan reámutattam arra az ellentétre, a mely e réteg *Congerina balatonica* tartalmára nézve HALAVÁTS és LÖRENTHEY dr. urak között fölmerült. HALAVÁTS úr ugyanis kiemeli, hogy az *unio*s rétegben nem lelt már *Congerina balatonica*-t, LÖRENTHEY dr. úr pedig erre azt jegyzi meg, hogy ő meg 100 példányt gyűjtött belőle. Itt — írtam — mindenesetre tévedés forog fenn, minthogy az *unio*s rétegben magam is csak két kopott *Congerina balatonica*-t leltem.

LÖRENTHEY dr. úr erről egy szóval sem emlékezik meg, jele, hogy tévedését még újabb adatainak felsorolásakor nem vette észre.

6. A VII. kövületes rétegben lelt s a *Helix (Tacheocampylaea) Doderleini* BRUS. fajjal azonosnak vett *Helix* sp.-szel kapcsolatosan, minthogy ennek a fajnak egy példányát a legalsó kövületes rétegben is megeltem, kötelességszerűen reámutattam LÖRENTHEY dr. urnak akadémiai székfoglaló értekezésében tett, arra a téves állítására, hogy ez a faj «*eddig csakis a felső pannóniai emeletnek Cong. rhomboidea*-szintjéből ismeretes», minthogy egy évvel előbb balatoni munkájában ő maga is 8 példányát említette fel e fajnak a *Cong. balatonica* és *Cong. triangularis* jellemezte szintből Fonyódról.

Itt kétségtelenül *ellenmondásba* keveredett LÖRENTHEY dr. úr, a mely úgy véltem és úgy vélem ma is, elnézésből eredt.

LÖRENTHEY dr. úr azt írja most: «Ha a *Helix (Tacheocampylaea) Doderleini* BRUS.-nak az eddigiéknél épebb és *biztosan* meghatározott példányait fogjuk ismerni, ennek is biztosabban lesz megállapítható a *függélyes elterjedése*.»

Ebből a kijelentésből az következik: hogy LÖRENTHEY dr. urnak a fonyódi példányai sincsenek biztosan meghatározva?! De hát akkor hogyan azonosíthatta biztosan meg nem határozott fajjal saját kurdi *Helix Chairii* példányát és BÖCKH JÁNOS öcsi *Helix robusta*-ját? Ezeket a kérdéseket tisztázni kellene s ezzel kapcsolatosan felhívom LÖRENTHEY dr. úr figyelmét arra, hogy a Földtani Intézet gyűjteményében, valamint HALAVÁTS úrnál az öcsi nagy *Helix*-eknek teljesen ép példányait tanulmányozhatja.

LÖRENTHEY dr. úr cikke befejező részében három megjegyzést utal reám. A második megjegyzésben olyan kérdést vet föl LÖRENTHEY dr. úr, amelyben eddig sem ellentét, sem kifejezett vita nem volt közöttünk. Azt a kérdést veti föl t. i., hogy: «az *Unio Wetzleri* tömeges föllépésével jellemzett rétegek a pannóniai emelet legfölső vagy a levantei legalsó szintjébe tartoznak-e» és ezt a kérdést úgy állítja az olvasó elé, mintha én az *Unio Wetzleri* tömeges föllépésével jellemzett rétegeket *levantei*-eknek tartanám, hogy azután ezzel szemben kimutathassa, hogy az

ő «eljárása volt a helyes», amennyiben ő ezeket a rétegeket még *pannoniai*-aknak vette.

Erre csak azt jegyezhetem meg, hogy ebben a tekintetben is téved LÖRENTHEY dr. úr s ez a tévedése valami félreértésből eredhetett. Én ugyanis részéről semmiféle eljárást nem indítottam az *Unio Wetzleri*-szint ellen. De nem is indíthattam, mert eddigelé részletebben nem foglalkoztam e szint stratigrafiai helyzetével, mindössze annyit figyeltem meg róla, hogy Zsiden és a Csócsa-hegyen közvetlenül a *Cong. triangularis* és *balatonica* szintre települ. Eddigelé tehát nincs semmi okom arra, hogy ne csatlakozzam ahhoz a felfogáshoz, hogy ez a szint a pannóniai emelet legfelsőbb szintje. Eléggő kitűnik ez a Fehérpartról irt cikkem azon szavaiból is, a hol az *Unio Wetzleri*-ről én is azt írom, hogy a pannóniai emelet legmagasabb rétegét «éppen e faj *tömeges* föllépése jellemzi». Szóval ebben a kérdésben, nincs ellentét köztem és LÖRENTHEY dr. úr *újabb* nézete között. De ha LÖRENTHEY dr. úr minden áron *ellentét* akar keresni ebben a kérdésben, megelheti azt a saját 1895. és 1905. évi nézetei között. 1895-ben ugyanis «a székelyföldi szénképződmény földtani viszonyairól» szóló értekezésében tényleg *terantei*-nek vette még LÖRENTHEY dr. úr a túl a dunai (ácsi) *Unio Wetzleri*-s homokot, 1905-ben pedig már belátta, hogy az *Unio Wetzleri*-s homokot még a *pannóniai* emeletbe kell venni, amint írja a benne lelt *Congeria Neumayri* alapján. Ez a vélemény-változtatás különben teljesen indokolt ezen az alapon. A prioritás szempontjából azonban meg kellett volna említenie LÖRENTHEY dr. urnak azt is, hogy az 1902. év előtt lelte-e a *Cong. Neumayri*-t, mert hiszen HALAVÁTS úr már 1902-ben a pontusi emelet legmagasabb rétegeként említi az *Unio Wetzleri* szintet balatoni munkájában.

A reám utalt másik két megjegyzés olyan kérdésekre vonatkozik, a melyekben tényleg kifejezett vita és ellentét van nézeteink között, t. i. a *Cong. rhomboidea*-szint stratigrafiai helyzetének és a balatonmelléki bazalterupció kezdetének a kérdésére.

Sajnos *konkrét adatot, bizonyító érvel* egyik kérdésre nézve sem hoz föl LÖRENTHEY dr. úr személyeskedő vitatkozásba meg nem akarok bocsátkozni.

Selmechánya, 1909 április hó 26.